

มนัสชัย จิงตระกูล / ศรินยา อธิรณโพธิบุลย์ / วัชรพงศ์ รัชตเวชกุล / อนุสรณ์ อนุวงศ์

ปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่อยู่กับเศรษฐกิจมาอย่างยาวนาน และมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบริโภคในอนาคตและบั่นทอนศักยภาพการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว ปัจจุบันความรู้ความเข้าใจเรื่องหนี้ครัวเรือนในระดับภูมิภาคยังมีไม่มากนัก เนื่องจากการศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในระดับประเทศ ดังนั้น บทความนี้ จึงต้องการนำเสนอข้อมูล วิเคราะห์ และเปรียบเทียบหนี้ครัวเรือนในระดับภูมิภาค* เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนต่อไป

* สำหรับบทความนี้ ภูมิภาค หมายถึง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ และภาคกลาง หมายถึง ภาคกลาง กรุงเทพฯ และปริมณฑล

โครงสร้างหนี้ครัวเรือนภูมิภาค

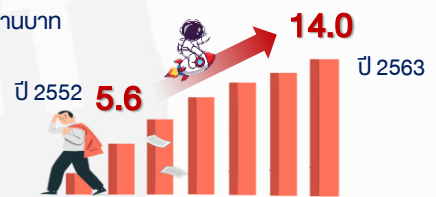
ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนในภาพรวมทั้งประเทศ¹ สะท้อนว่าปริมาณหนี้ครัวเรือนไทยเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง (รูปที่ 1) อย่างไรก็ตาม ปัญหาและความรุนแรงในระดับภูมิภาคอาจแตกต่างกันออกไปตามบริบทเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละพื้นที่

บทความนี้ได้ใช้ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของภาคครัวเรือนไทย จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ตั้งแต่ ปี 2552-2562 เพื่อให้เห็นความแตกต่างในแต่ละภูมิภาค เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ครอบคลุมรายได้ รายจ่าย และหนี้สินของครัวเรือน เมื่อพิจารณาครัวเรือนที่มีหนี้พบว่า ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ลดลงทุกภาค (รูปที่ 2) อย่างไรก็ตาม สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ในภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ ยังอยู่ในระดับที่สูงกว่าภาคกลางและภาพรวมประเทศ โดยภาคอีสานมีสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สูงที่สุด (61%)

แม้สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้จะลดลง แต่ภาระหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนกลับเพิ่มขึ้นในทุกภูมิภาค ยกเว้นภาคกลางที่ค่อนข้างทรงตัว (รูปที่ 3) โดยภาคอีสานมีภาระหนี้เพิ่มขึ้นสูงที่สุดที่ 52% คิดเป็นหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงถึง 180,277 บาท ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่อยู่ในระดับ 163,930 บาท รองลงมาเป็นภาคเหนือและภาคใต้ โดยเพิ่มขึ้น 29% และ 18% ตามลำดับ

รูปที่ 1 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน

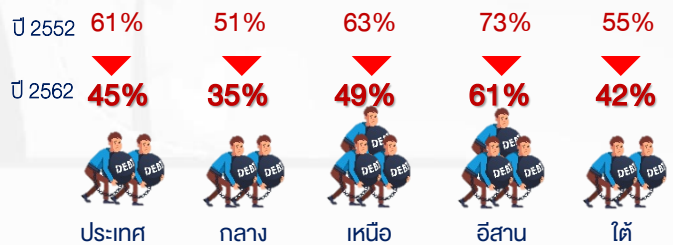
หน่วย: ล้านล้านบาท

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

1/ เงินให้กู้ยืมและเงินลงทุนในลูกหนี้ที่สถาบันการเงินให้แก่ครัวเรือน (บุคคลธรรมดา)

รูปที่ 2 สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2552 และปี 2562)

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวนโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

รูปที่ 3 หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนปี 2562

หน่วย: บาท

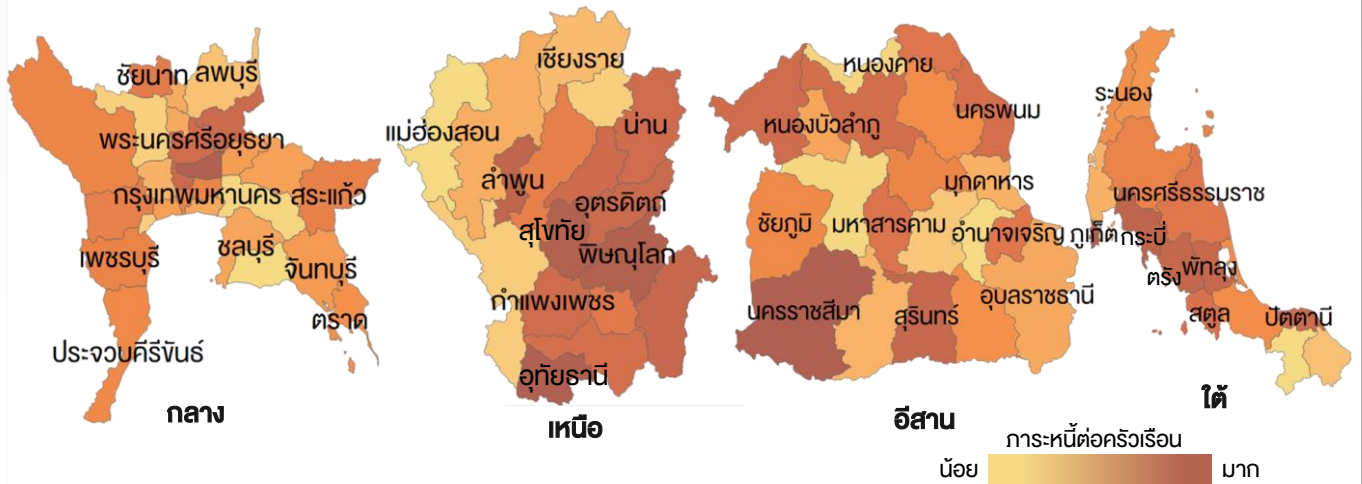

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวนโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

มนัสชัย จิงตระกูล / ศรีนิยา อิศนโพไพบูลย์ / วัชรพงศ์ รัชตเวชกุล / อนุสรณ์ อนุวงศ์

เมื่อพิจารณาเป็นรายจังหวัด (รูปที่ 4) พบว่า ภาระหนี้ต่อครัวเรือนภาคเหนือกระจุกตัวในจังหวัดทางภาคเหนือตอนล่าง อาทิ อุทัยธานี สุโขทัย ส่วนภาคอีสานกระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัด อาทิ นครราชสีมาและสุรินทร์ สำหรับภาคใต้กระจุกตัวในจังหวัดฝั่งอันดามัน อาทิ กระบี่ ตรัง ขณะที่หนี้ต่อครัวเรือนในภาคกลางกระจุกตัวในจังหวัดปริมณฑล อาทิ ปทุมธานี นนทบุรี

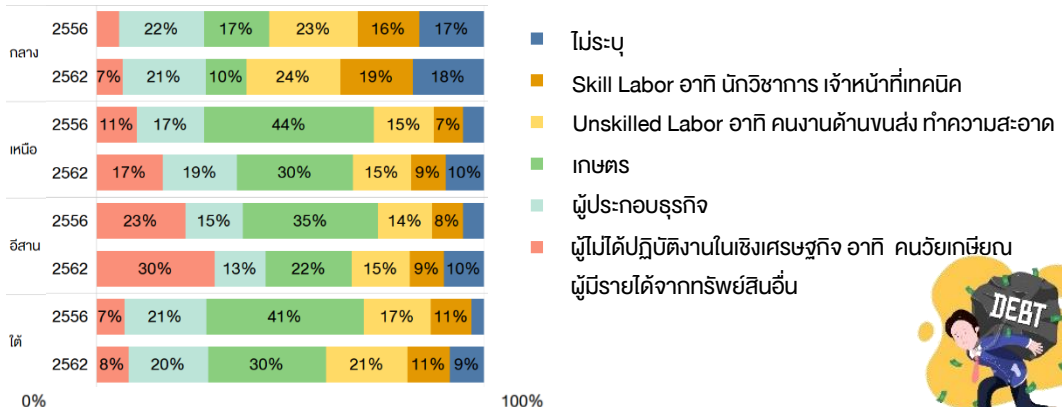
รูปที่ 4 ภาระหนี้ต่อครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาค ปี 2562

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

เมื่อเจาะลึกถึงอาชีพของครัวเรือนที่มีหนี้ในภูมิภาค (รูปที่ 5) พบว่า ภาคอีสานและภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนเกษตรและผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะกลุ่มวัยเกษียณ) ซึ่งในระยะหลังกลุ่มวัยเกษียณมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ขณะที่ภาคใต้และภาคกลาง เพิ่มขึ้นในกลุ่มแรงงานที่ใช้ทักษะไม่มาก (Unskilled Labor)

รูปที่ 5 สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้แยกตามอาชีพ ปี 2556 และปี 2562

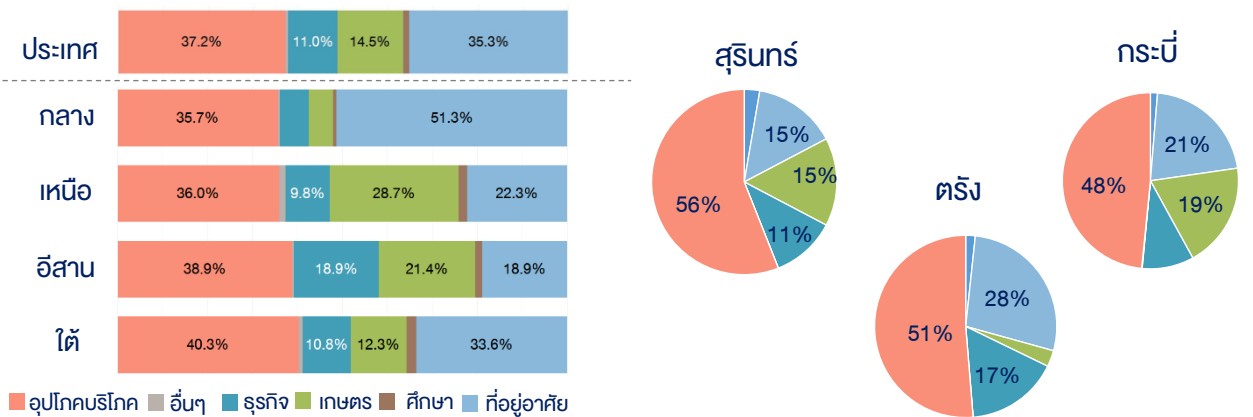

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

มนัสชัย จิงตระกูล / ศรินยา อิศนโพไพบูลย์ / วัชรพงศ์ รัชตเวชกุล / อนุสรณ์ อนุวงศ์

ทั้งนี้ การก่อหนี้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนในภูมิภาคเป็นการก่อหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้อุปโภคบริโภค (รูปที่ 6) โดยภาคใต้มีสัดส่วนนี้สูงที่สุดถึง 40% รองลงมาเป็นภาคอีสาน ที่ 39% ขณะที่การก่อหนี้ระยะยาวเพื่อซื้อสินทรัพย์ (สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย) ค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะในภาคอีสานที่อยู่ในระดับ 19% เมื่อเทียบกับภาคกลางที่มีสัดส่วนสูงถึง 51% โดยกลุ่มจังหวัดในภูมิภาคที่มีหนี้สูง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นหนี้อุปโภคบริโภค โดยเฉพาะสุรินทร์ ตรัง และกระบี่ ซึ่งมีสัดส่วนหนี้อุปโภคบริโภคกว่าครึ่งของหนี้รวมทั้งจังหวัด สอดคล้องกับการก่อหนี้ในภูมิภาค

รูปที่ 6 การก่อหนี้ของครัวเรือนจำแนกตามวัตถุประสงค์ ปี 2562

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

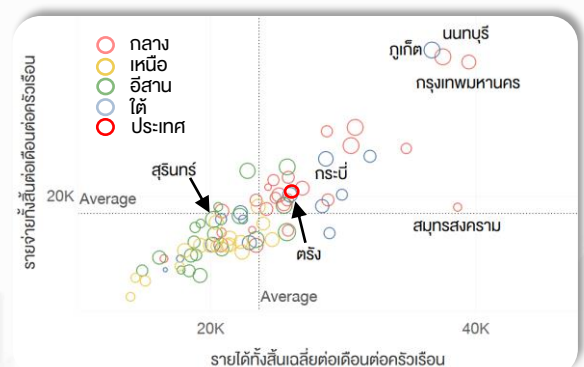
จากภาพรวมของโครงสร้างหนี้ จะเห็นได้ว่า ภาระหนี้ในภาพรวมของประเทศที่เพิ่มขึ้นเกิดจากภูมิภาคเป็นหลัก โดยเฉพาะภาคอีสาน และเมื่อแยกรายอาชีพ ทั้งครัวเรือนเกษตรและผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะกลุ่มวัยเกษียณ) เป็นครัวเรือนที่ก่อหนี้หลักในภูมิภาค นอกจากนี้ หนี้ส่วนใหญ่ยังเป็นหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้อุปโภคบริโภค

เหตุใดหนี้ครัวเรือนภูมิภาคจึงสูง

ครัวเรือนที่มีหนี้ในภูมิภาคส่วนใหญ่มีรายได้และรายจ่ายต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ แต่กลับมีภาระหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดในภาคอีสาน เกือบทั้งภาคที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพียง 20,626 บาท และภาคเหนือ 20,307 บาท ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ (เส้นค่าเฉลี่ยรายได้ระดับประเทศอยู่ที่ 26,069 บาท) แต่กลับมีปริมาณหนี้ (ขนาดของวงกลม) ในทั้งสองภาคใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยประเทศที่ 163,930 บาท (รูปที่ 7) ดังนั้น ในระดับภูมิภาคอาจมีปัญหาสภาพคล่องที่ค่อนข้างสูง และน่ากังวลกว่าภาพรวมทั้งประเทศ

รูปที่ 7 ภาระหนี้ต่อครัวเรือนปี 2562

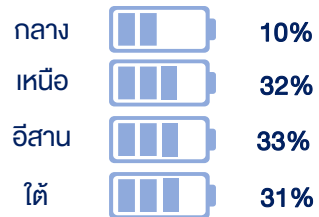
ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

มนัสชัย จิงตระกูล / ศรีนยา อิศนโพไพบุลย์ / วัชรพงศ์ รัชตเวชกุล / อนุสรฯ อนุวงศ์

โดยสาเหตุส่วนหนึ่งมาจาก ครัวเรือนในภูมิภาคพึ่งพารายได้ไม่แน่นอน² ซึ่งไม่ได้มาจากการทำงานประจำในสัดส่วนที่สูง จึงมีความเสี่ยงต่อการขาดสภาพคล่อง เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด (Shock) และอาจนำไปสู่การก่อหนี้ที่มากขึ้นได้ โดยปี 2562 ครัวเรือนในภูมิภาคมีสัดส่วนรายได้ที่ไม่แน่นอนสูงเกือบ 33% ของรายได้ทั้งหมด (โดยครึ่งหนึ่งของรายได้ที่ไม่แน่นอนเป็นรายได้จากเงินโอนจากคนอื่นและภาครัฐ อีกครึ่งหนึ่งเป็นรายได้จากภาคเกษตรที่ต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศ) ขณะที่ภาคกลางมีสัดส่วนรายได้ไม่แน่นอนเพียง 10% ของรายได้ทั้งหมด (รูปที่ 8)

นอกจากนี้ พฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือนในภูมิภาคอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนขาดสภาพคล่อง หากเทียบรายจ่ายรวมระหว่างครัวเรือนที่มีหนี้และครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ พบว่า ครัวเรือนในภูมิภาคที่มีหนี้มักจะมีรายจ่ายไม่จำเป็น³ เช่น สลากกินแบ่ง หวย การพนัน แอชร์ เงินทำบุญ บริจาค และอื่นๆ สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ค่อนข้างมาก (รูปที่ 9) อย่างไรก็ตาม กลับไม่พบความแตกต่างของรายจ่ายไม่จำเป็นระหว่างครัวเรือนที่มีหนี้และไม่มีหนี้ในภาคกลาง นอกจากนี้ สัดส่วนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นอาจแตกต่างกันตามบริบททางสังคม เช่น ภูมิภาคมีค่าใช้จ่ายด้านศาสนา เงินทำบุญ และบริจาค (4.5%) ค่าแอชร์ สลากกินแบ่ง และการพนัน (2%) ซึ่งต่างกับภาคกลางที่มีค่าสมาชิกกลุ่มอาชีพ (3.2%) ค่าอาหารนอกบ้าน (1.8%) และการท่องเที่ยว (1.5%)

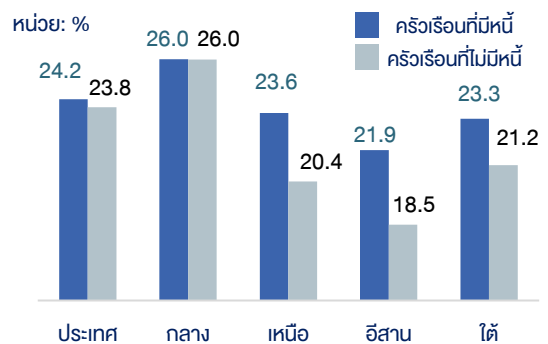
รูปที่ 8 สัดส่วนรายได้ไม่แน่นอนต่อรายได้รวม ปี 2562

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

2/ รายได้ไม่แน่นอนในงานศึกษาฯ หมายถึง รายได้จากภาคเกษตร รายได้จากเงินโอนของบุคคล และรายได้จากเงินโอนของภาครัฐ

รูปที่ 9 สัดส่วนรายจ่ายไม่จำเป็นต่อรายจ่ายรวม ปี 2562

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

3/ รายจ่ายไม่จำเป็น ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายอื่น ๆ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ เช่น ท่องเที่ยว สื่อสาร บันทึกลง เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ยาสูบ ศาสนา ของใช้ส่วนบุคคลที่ไม่จำเป็น การพนันและอบายมุขต่าง ๆ

มองไปข้างหน้า...หนี้ครัวเรือนภูมิภาคกลุ่มใดน่าห่วง

เราคงไม่สามารถกล่าวได้ว่าครัวเรือนที่มีหนี้ทั้งหมดเป็นกลุ่มที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากการก่อหนี้สามารถเป็นได้ทั้งหนี้ที่ดี ซึ่งเป็นการก่อหนี้ที่ทำให้เกิดผลตอบแทนและสร้างความมั่นคง และหนี้ที่ไม่ดี อย่างการก่อหนี้ที่ไม่สร้างผลตอบแทนและไม่สามารถชำระคืนได้ ซึ่งครัวเรือนที่น่าเป็นห่วงควรพิจารณาจากครัวเรือนที่ไม่สามารถทนทานกับสถานการณ์ไม่คาดคิดได้ ดังนั้น ในงานศึกษาฯ ครัวเรือนที่น่าเป็นห่วงจึงหมายถึงครัวเรือนที่มีความเปราะบางสูง กล่าวคือ เป็นครัวเรือนที่มีหนี้ และมีปัญหารายได้ไม่พอรายจ่าย รวมถึงไม่มีกันชนทางการเงิน⁴ หรือมีต่ำกว่า 3 เดือน

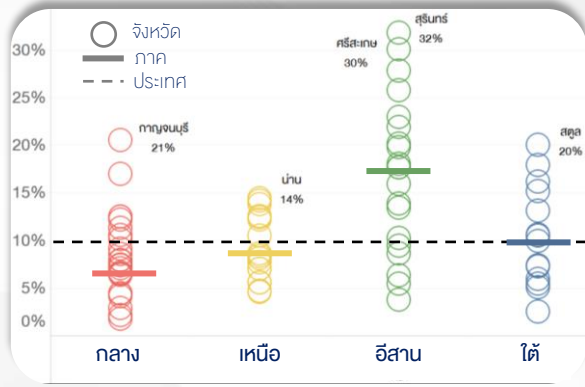
4/ กันชนทางการเงิน (Financial Cushion) คือ สัดส่วนของสินทรัพย์ทางการเงินต่อรายจ่ายต่อเดือนของครัวเรือน ที่สะท้อนความทนทานของครัวเรือนหากเกิดสถานการณ์ไม่คาดคิด (Shock)

เมื่อวิเคราะห์หนี้ครัวเรือนที่เปราะบาง (รูปที่ 10) พบว่า สัดส่วนหนี้ครัวเรือนที่มีความเปราะบางสูง ส่วนมากกระจุกอยู่ในภูมิภาค โดยเฉพาะภาคอีสานและภาคใต้ที่มีสัดส่วนสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศที่อยู่ในระดับ 10% โดยหนี้ครัวเรือนที่เปราะบางสูงในภาคอีสาน (17%) และภาคใต้ (10%) กระจายอยู่ในหลายจังหวัด อาทิ สุรินทร์ (32%) ศรีสะเกษ (30%) บุรีรัมย์ (28%) สตูล (20%) และกระบี่ (18%) **หนี้ครัวเรือนเหล่านี้จึงค่อนข้างน่าเป็นห่วงหากเกิดสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้นในอนาคต**

นอกจากนี้ หากพิจารณาเฉพาะกันชนทางการเงิน ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำมาประกอบการพิจารณาความเปราะบางของหนี้ครัวเรือน พบว่า **หนี้ครัวเรือนไทยมากกว่าครึ่งหนึ่ง (60%) มีกันชนทางการเงินต่ำกว่า 3 เดือน** (รูปที่ 11) หมายความว่า สินทรัพย์ทางการเงินที่หนี้ครัวเรือนมี ไม่สามารถครอบคลุมค่าใช้จ่ายได้ต่อเนื่องถึง 3 เดือน โดยภาคอีสานมีสัดส่วนหนี้ครัวเรือนที่มีกันชนทางการเงินต่ำกว่า 3 เดือนสูงที่สุด (64%) รองลงมาเป็นภาคใต้ (62%) สะท้อนว่าหนี้ครัวเรือนในภูมิภาคส่วนใหญ่ยังขาดการให้ความสำคัญกับการออมเงินยามฉุกเฉิน ซึ่งส่งผลให้หนี้ครัวเรือนภูมิภาคมีแนวโน้มขาดสภาพคล่อง หากประสบเหตุการณ์ไม่คาดคิด อาทิ เหตุการณ์ระบาดของ COVID-19 ในปัจจุบัน

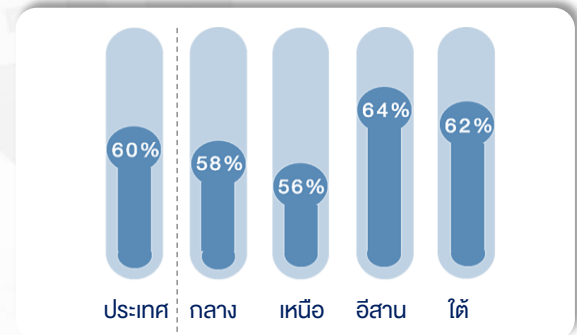
หากดูเป็นรายอาชีพ พบว่า **หนี้ครัวเรือนเกษตรกรมีสัดส่วนกลุ่มเปราะบางสูง และสูงที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในทุกภูมิภาค ยกเว้น ภาคกลาง** (รูปที่ 12) ซึ่งการถ่วงน้ำหนักของเกษตรกร ส่วนใหญ่เป็นการถ่วงน้ำหนักเพื่อประกอบอาชีพ อีกทั้งรายได้ของเกษตรกรไทยยังมีความไม่แน่นอนสูง เนื่องจากผลผลิตผันแปรตามสภาพภูมิอากาศและไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเกษตรได้เอง (Price Taker) นอกจากหนี้ครัวเรือนเกษตรกรแล้ว อีกหนึ่งกลุ่มที่น่าเป็นห่วงคือ ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกลุ่มวัยเกษียณเริ่มมีสัดส่วนกลุ่มเปราะบางสูงมากขึ้นในภูมิภาค โดยเฉพาะภาคอีสานที่มีสัดส่วนกลุ่มดังกล่าวสูงที่สุด (คิดเป็น 7% ของหนี้ครัวเรือนทั้งภาค) ซึ่งกลุ่มดังกล่าวจะมีข้อจำกัดในการสร้างรายได้มากกว่ากลุ่มอื่น หากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิด อาจทำให้ขาดสภาพคล่อง และเสี่ยงต่อการผิดนัดชำระหนี้

รูปที่ 10 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนเปราะบางสูงในแต่ละภาค จำแนกตามจังหวัด ปี 2562

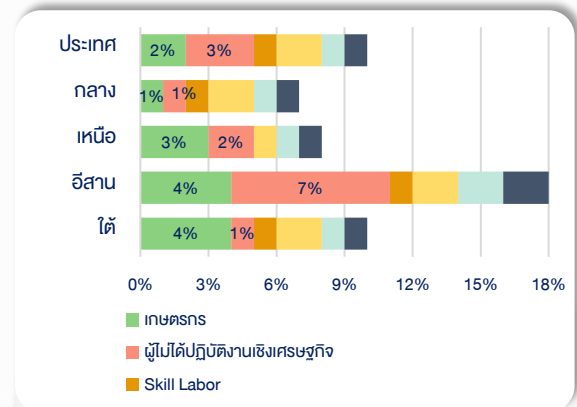
ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

รูปที่ 11 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนที่มีกันชนทางการเงินต่ำกว่า 3 เดือน ปี 2562

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

รูปที่ 12 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนเปราะบางจำแนกอาชีพ ปี 2562

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

มนัสชัย จิงตระกูล / ศรีนยา อิศนโพไพบูลย์ / วัชรพงศ์ รัชตเวชกุล / อนุสรณ์ อนุวงศ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญของประเทศ แต่ระดับความรุนแรงมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ งานศึกษานี้ พบว่า ภาระหนี้ครัวเรือนในประเทศที่สูงมาจากภูมิภาคเป็นหลัก ครัวเรือนในภูมิภาคจึงมีภาระหนี้ “หนัก” ซึ่งเกิดจาก “เงินไม่พอจ่าย” และยังมีประเภทย่อยเพราะมี “เกินขั้นต่ำ” ซึ่งอาจแก้ได้ด้วย

3 ต. “**ตัดอาวุธ** ตัดรายจ่าย และ **เติมเงินออม**”1. **ตัดอาวุธ** เพิ่มรายได้ให้แน่นอน

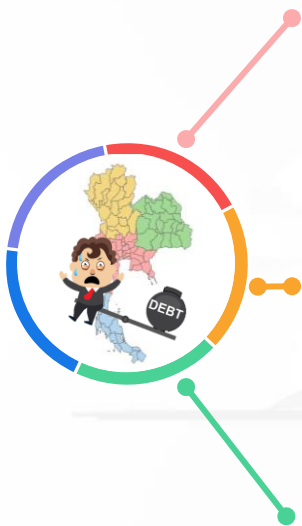
- สร้างรายได้เต็มให้มีความแน่นอนมากขึ้น เช่น สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการผลิตในภาคเกษตร เพื่อลดต้นทุนและได้ผลผลิตที่แม่นยำ ใช้ประกันภัยพืชผลเพื่อช่วยลดผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่คาดคิด
- การสร้างอาชีพเสริมเพิ่มทางเลือกและพัฒนาทักษะแรงงานเพื่อรองรับกับความต้องการของตลาดแรงงาน

2. **ตัดรายจ่าย** สร้างวินัยทางการเงิน

- ปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย โดยเฉพาะรายจ่ายไม่จำเป็น อาทิ การเพิ่มทักษะทางการเงินให้กับกลุ่มมีทักษะทางการเงินน้อย ทดลองให้มีการออมเพื่อใช้ซื้อของก่อนผ่อนชำระสินค้าจริง หรือ การประยุกต์ใช้หลักพฤติกรรมศาสตร์เพื่อช่วยลดการใช้จ่ายให้กับกลุ่มจ่ายโดยไม่ทันยังคิด เช่น การแจ้งเตือนยอดการใช้สะสมด้วย SMS ทุกครั้งที่ใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิต

3. **เติมเงินออม** ลดความประมาทยามเกษียณ ความเสี่ยงกลุ่มประมาท

- สร้างแรงจูงใจให้คนเพิ่มการเก็บออมตั้งแต่วัยเริ่มทำงาน สร้างผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายให้เก็บออมง่ายขึ้น เช่น ให้ตัดสินใจออมล่วงหน้าก่อนเงินเดือนขึ้น⁴
- ปรับระบบเงินรายได้สำหรับวัยเกษียณที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น เช่น เชื่อมโยงระบบประกันสังคมและเบี้ยผู้สูงอายุ เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ยังได้รับบำนาญไม่เพียงพอ เพิ่มเงินสมทบในกองทุนการออมแห่งชาติให้จูงใจในการออมภาคสมัครใจมากขึ้น เป็นต้น

5/ คล้ายกับโครงการ Save More Tomorrow ของ Richard Thaler และ Shlomo Benartzi (2004) ที่ทดลองให้พนักงานบริษัทตัดสินใจออมโดยอัตโนมัติ โดยจะออมเพิ่มขึ้นถ้าเงินเดือนเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีการออมเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ในไทยยังมีงานศึกษาที่ลองประยุกต์ใช้หลักการดังกล่าวกับทหาร ซึ่งผลการศึกษาพบว่า อัตราออมเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน (จรัสวิทยและภูมิสิทธิ์ (63))